

Л. О. Лисенко,

Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кіровоград

СТРУКТУРА І ЗМІСТ КОНЦЕПТУ «ПОГОДА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті подано порівняльний аналіз фразеологічних одиниць з компонентом «погода». Визначається ступінь співвідношення семантики одиниць. Наголошується на чинниках, що беруть участь у розвитку аналізованих фразеологізмів.

Ключові слова: лексема, функціональний аспект, особливості функціонування, порівняльне вивчення, лінгвокультурологічний аспект.

STRUCTURE AND CONTENT OF THE CONCEPT «WEATHER» IN UKRAINIAN AND ENGLISH

The article is concerned with the comparative analysis of phraseological units with a component «weather». The degree of correlation of semantics units is determined. It is marked on the factors which participate in the development of the analyzed phraseological units. The main significant differences and similarities in the usage of the component «weather» are described.

In Ukrainian the concept «weather» reveals its static and neutral connotation while in English the concept «weather» has a negative connotation implying something unpleasant.

Keywords: lexeme, functional aspect, features of functioning, comparative study, linguacultural aspect.

СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ КОНЦЕПТА «ПОГОДА» В УКРАИНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье подан сравнительный анализ фразеологических единиц с компонентом «погода». Определяется степень соотношения семантики единиц. Отмечаются факторы, которые участвуют в развитии анализируемых фразеологизмов.

Ключевые слова: лексема, функциональный аспект, особенности функционирования, сравнительное изучение, лингвокультурологический аспект.

Тема погоди належить найбільш нейтральних і буденних. В той же час концептуалізація погоди, поза сумнівом, не лише відображає певні універсальні, або загальні для жителів планети Земля, уявлення про «склад» і особливості функціонування цієї сфери навколишньої людини світу, але і має на увазі наявність у носіїв різних мов і культур тих або інших специфічних знань, оцінок, переживань, які знаходять відображення в засобах вербальної маніфестації концепту «Погода». Дослідження культурної і мовної компетенції носіїв різних мов, що проявляється при аналізі таких мовних засобів, сприяє глибокому розумінню природи культурного сенсу, що закріплюється за певним мовним знаком, а також культурних установок і традицій народу.

Стаття присвячується визначенню структури і змісту концепту «Погода», що вербалізується словом *погода* в українській мові та словом *weather* в англійській мові з акцентуванням уваги на мовні моделі, які використовуються в українській і англійській мовах при описі й оцінці погодних умов і пов'язаних з ними дій і переживань. Погода є одним із найважливіших чинників життєдіяльності людини, і це знаходить втілення в мовній семантиці і комунікативній діяльності носіїв різних мов і культур, закріплюється в моделях вербальної маніфестації різних аспектів відповідного фрагмента когнітивної сфери людини.

Матеріалом нашого дослідження послужили вибірки лексем, словосполучень і фразеологізмів, що номінують концепт «Погода», конструкції з цими мовними одиницями з двомовних, тлумачних, асоціативних, енциклопедичних, фразеологізмів словників української і англійської мов.

У сучасній лінгвістичній літературі існує безліч визначень концепту, і усі вони мають право на життя як підкреслюючі різні аспекти цього багатогранного феномену. Згідно з різними дефініціями, концепт – це «знання людини про дійсність в її елементах і перспективах» [5, с. 120]; концепт – це те, що «реконструюється через своє мовне вираження і позамовні знання» [6, с. 97]; концепт – «відомості про те, що індивід знає, думає, уявляє про об'єкти» [4, с. 241]; концепт – це будь-яка дискретна одиниця колективної свідомості [3] тощо. Зіставлення дефініцій концепту, пропонуєваних сучасними ученими, дозволило виділити наступні типові ознаки концепту: а) ментальна суть; б) наявність засобів вербалізації; в) ціннісна характеристика; г) динамічний характер; д) зумовленість національною культурою; е) приналежність індивідуальній свідомості; ж) можливість використання в якості інструменту наукового дослідження.

Ми використовуємо комплексне розуміння концепту як багатовимірного динамічного ментального комплексу, що має вербальну маніфестацію в мові, формується на базі особистого, чуттєвого і раціонального досвіду, і об'єктивного і суб'єктивного світу, що включає ознаки. Необхідно підкреслити, що окрім смислового змісту, концепт включає оцінку і відношення людини до того або іншого відбиваного об'єкту.

Сприйняття світу значною мірою зумовлене, з одного боку, приналежністю індивіда до певної культури і, з іншого боку, його особливими характеристиками: освітою, професією, віком, статтю. По-різному бачать процеси природи біолог і селянин, поет і метеоролог; наприклад, там, де для поета «мороз і сонце, день чудесний», для метеоролога – «великий антициклон з низькою температурою і відсутністю хмарності».

Національна картина світу має на увазі наявність етнічного компонента, який представлений сукупністю традицій, звичаїв, вірувань, забобонів. Комплекс мовних засобів, в яких відбиті особливості етнічного сприйняття світу, називається мовною картиною світу. Наявність або відсутність концепту ніяк не пов'язана з наявністю в мові одиниць, що номінують його, оскільки концепти виникають як результат віддзеркалення дійсності свідомістю і тому залежать від дійсності, а не від мови [2, с. 39]. У системі мови номінується все те, що являється або стає в товаристві предметом обговорення, а зовсім не все те, що стає предметом мислення. Таким чином, наявність концепту як одиниці мислення не припускає в обов'язковому порядку наявність в мові лексеми, що означає цей концепт.

У порівняльному дослідженні увага сконцентрована на виділенні одного тематичного поля (у нашому випадку: погода – погодні явища), відборі лексичного матеріалу, зіставленні його семантичної структури і узусу на матеріалі української та англійської мов. Так, в першу чергу ми звернулися до асоціативних словників української і англійської мов і порівняли найбільш частотні асоціативні реакції, отримані на лексеми *погода / weather*. Виявилось, що в українській мові присутні дві одиниці з позитивною конотацією (хороша, сонце), причому одна з них – перша за частотністю. Проте, і в українському, і в англійському списку асоціацій на слово *погода / weather* чисельно переважають слова з негативною конотацією (у англійському списку інших просто немає).

Далі нами виділені найбільш частотні назви станів погоди в українській і англійській мовах, які надалі розглядалися нами в якості засобів вербальної маніфестації концепту «Погода» в двох культурах. Порівняно-порівняльне дослідження

концепту «Погода» в українській мові і концепту «Weather» в англійській мові дозволило зробити наступні висновки (далі заголовними буквами дані лакунарні значення, приклади наводяться в подвійних лапках).

1. Англійська лексема *weather* не включає характерні для української лексеми *погода* значення:

«сприятливий, схильний»;
«обстановка, навколишні умови».

2. Для української лексеми *погода* лакунарними є значення:

«піддаватися атмосферним явищам: знебарвлюватися, вивірюватися, розщеплюватися»;
«вистояти, перенести, пережити».

3. У англійських фразеологізмах лексема *weather* має негативну конотацію, означаючи щось неприємне, те, що треба пережити («*to weather a difficult time/a difficult situation*»); в той же час в українських фразеологізмах, що включають лексему *погода*, конотація погоди є нейтральною, символізуючи при цьому деякий вирішальний чинник, не підвладний впливу людини, і реалізуючи уявлення про непередбачуваність світу, характерне для української мовної картини світу («*чекати з моря погоди*»).

4. Концепти-складові концепту «Погода» в українській мовній картині світу і «Weather» в англійській мовній картині світу мають ряд важливих відмінностей.

Відмінність смислового наповнення лексем *дощ* і *rain* полягає не лише в додаткових значеннях, наявних у цієї лексеми в українській або англійській мові, але і в сполучуваності цих лексем з іншими. У українській мовній картині світу підкреслюється, що людина, яка виявилася під дощем, піддається дії, спрямованій зверху вниз («*змокнути під дощем з голови до ніг*»), водночас для англійського менталітету характерне тривимірне сприйняття дощу («*walking in the rain*»).

У значенні лексеми *злива* увага акцентується на силі дощу, для лексеми *shower* визначальною є короткочасність дощу. На відміну від української лексеми *злива*, англійська лексема *shower* може вживатися в якості дієслова.

Лакунарними для української мови є такі значення лексеми *thunder*, як «*видавати звуки грому під час грози*»; «*голосно говорити, бити, гучно бити*»; у переносному розумінні – «*вкривати*». В українській лексеми *грім* є присутнім своє оригінальне значення – значення «*несподіванка*». Дієслово *громити* не використовується в українській мові для опису погодних умов.

Ознака великої швидкості, закладена в значенні лексеми *блискавка* і *lightning*, реалізується в лакунарних для англійської мови значеннях «*застібки, що швидко застібається*» і «*стінной газети для термінової інформації про що-небудь*».

Сфера вживання лексеми *storm*, службовці для позначення декількох природних явищ (ураган, буря, шторм), набагато ширше за сферу вживання лексеми *буря*, чим пояснюється наявність таких лакунарних для української мови значень, як: «*град, множина*» (куль, стріл, каменів); «*потік*» (докорів, кепкувань); «*громадське хвилювання*». В українській мові лексема *буря* не має відповідного однокорінного дієслова. Для опису процесу погодного явища використовуються додаткові дієслова (*йде, бушує, стихає, збирається* та ін.).

Лакунарними для лексеми *сніжити* в українській мові являються такі значення лексеми *snow*, як: «*сипатися як сніг*»; «*завалити роботою*»; «*обманювати*». Лексема *сніговий* не вживається в словосполученнях, подібних до англійського виразу «*snow tyre*» (шипована шина). Також лакунарними є такі вживання українського іменника *сніг*, як «*свина, зима*».

Для українських лексем *туман*, *туманний*, *туманити* лакунарними являються наступні значення: «*неприємна хмара диму всередині приміщення*», «*тьмянний, невизначний погляд*»; «*запітнівати, утворювати конденсат на скляних і дзеркальних поверхнях*».

У дефініціях лексеми *вітер* в українській мові підкреслюється горизонтальний напрям руху. Використовувана в переносному значенні лексема *вітер* реалізує лакунарні значення відсутності чого-небудь («*підбитий вітром*»); даремності («*кидати гроші на вітер*»). Для англійського визначення лексеми *wind* не характерна деталізація напрямку руху повітря. Але в англійській мові існують наступні лакунарні для української мови значення: «*повітряний струмінь*», «*струм повітря (у органі)*»; «*дихання, зітхання*»; «*духові інструменти*»; «*дух, запах, аромат*»; «*небезпека*».

Окрім згаданих вище розбіжностей в значеннях лексем, використовуваних для опису погоди, важливими видаються відмінності в їх вживанні. Більшість перерахованих лексем англійської мови вживаються як в якості іменників, так і в якості дієслів для опису погодних умов (виняток становить лексема *wind*, дієслівні форми якої не використовуються для опису погоди).

У українській мові лише деякі з досліджених нами лексем здатні вживатися в якості дієслів для опису погодних умов. Слід зауважити, що норма вживання цих лексем у формі дієслова визначається словниками як застаріла. У сучасній українській мові такі форми витісняються номінативними назвами погодних умов.

Таким чином, концепт «Погода» в англійській мові несе додаткове значення процесуальності. На відміну від англійської мови, номінація погоди, використовувана в українській мові, передає значення статичності. Для позначення процесу при описі випадання опадів або інших погодних явищ в українській мові є додаткові дієслова (*йде, дме, настає* тощо).

Дослідження окремих лексем-назв погоди, словосполучень і фразеологізмів з компонентами-назвами погодних умов, дозволило зробити наступні висновки.

Аналіз окремих лексем і фразеологізмів в досліджуваних мовах показав схожість / розбіжність лексичних і фразеологізмів одиниць, що зумовлено не лише лінгвістичними чинниками (семантикою, синтаксисом), але і схожістю / відмінністю понятійних систем в мовних картинах світу, що зіставляються. Національно-культурна специфіка була виявлена не в усіх лексичних і фразеологізмах одиницях, вибраних для аналізу засобів вербалізації концепту «Погода» / «Weather». Там же, де факт її наявності не ставився під сумнів, витоки такої специфіки могли бути виявлені за допомогою досліджень в історичному, культурологічному і етнографічному аспектах.

Дослідження засобів вербалізації концепту «Погода» показало складний і багатошаровий характер цієї освіти в українській та англійській культурах. Концепт «Погода» має як універсальні, так і національно-специфічні риси, що відбивають своєрідність і самобутність мовних картин світу двох народів. Зіставлення засобів вербалізації концепту «Погода» в українській і англійській мовах дозволило констатувати деякі риси національного менталітету і світосприйняття, властиві представникам двох культур.

Основними сутнісними відмінностями концепту «Погода» в українській мовній картині світу виявилися його статичність і нейтральна конотація, а також домінуюче сприйняття в якості вирішального чинника, не підвладного впливу людини. У англійській мовній картині світу концепт «Погода» реалізує ознаку процесуальності й має негативну конотацію, маючи на увазі щось неприємне, те, що треба пережити.

У процесах концептуалізації закріплюються передусім найбільш суттєві (базові) ознаки об'єкту (дії, якості і так далі), що відображається, схожі для різних культур, водночас як моделі вербальної маніфестації концептів в цих моделях мо-

жуть розрізнятися залежно від взаємодії комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників, що спрямовують «точку зору», оцінку і емоційні переживання, характерні для носіїв відповідної мови і культури [1, с. 40].

Перспективу інших досліджень вбачаємо у розгляді особливостей функціонування концепту «Weather» в індивідуальній свідомості англійськомовних людей. Поглиблений порівняльний аналіз асоціацій індивідів, що належать до різних лінгвокультур, є надзвичайно актуальним для розкриття національно-культурної специфіки значень слів-стимулів, що означають стани погоди.

Література:

1. Алефіренко М. Ф. Лінгвокреативні процеси формування фразеологічної семантики / М. Ф. Алефіренко // Мовознавство. – 1988. – № 5. – С. 35–41.
2. Ващенко В. С. Фразеологізація компаративних зворотів / В. С. Ващенко // Мовознавство. – 1975. – № 4. – С. 34–40.
3. Воркачев С. Г. Культурный концепт и значение : Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://kubstu.ru/lingvoconcept/inde/htm>.
4. Павиленис Р. И. Проблема смысла современный логико-философский анализ языка / Р. И. Павиленис. – М. : Мысль, 1983. – 286 с.
5. Полюжин М. М. Функциональный и когнитивный аспекты английского словотворения / М. М. Полюжин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.
6. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа «ЯРК», 1996. – 286 с.

УДК 378:37.02+37.04

Н. В. Ломінська,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

МЕТОДИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У РІЗНОРІВНЕВИХ ГРУПАХ

Стаття присвячена проблемам викладання англійської мови у різнорівневих групах. Особлива увага приділяється таким прийомам, як диференційоване навчання, тенденційні, рівневі та сортовані завдання, які дозволяють усій групі працювати над одним матеріалом з урахуванням мовленнєвої компетенції студентів.

Ключові слова: різнорівневі групи, диференційоване навчання, тенденційні завдання, рівневі завдання, сортовані завдання.

TEACHING ENGLISH IN A MIXED-ABILITY CLASSROOM

The article deals with the problems of teaching English in multi-level groups. Having argued that no group is homogeneous, the author puts forward the reasons why any group is mixed-ability namely students' level of language proficiency (from A1 to C2), knowledge of the language system, their motivation, personal qualities, previous experience, knowledge of the world, sex, gender, intelligence, learning style etc. Ignoring these differences and concentrating on the average student will inevitably put those who are both under the level and below it at risk. Thus, at the beginning of the course, placement tests as well as questionnaires, surveys, and personal conversations should be used to define the level of each learner in the group and differentiation should be applied to ensure each student's progress. It is emphasized that such strategies and techniques as differentiated instruction, bias tasks, tiered tasks and grading tasks allow teachers to use a core text in class taking into account students' language proficiency. Varying the level of difficulty by choosing certain grammar structures, vocabulary, and cognitive difficulty of the task leads to personalized learning, greater level of participation, building students' confidence and reducing anxiety. Although differentiation is time-consuming and needs resources, it is one of the keys to successful teaching groups of students and must be supported by university administrations.

Key words: multi-level groups, differentiated instruction, bias tasks, tiered tasks, grading tasks.

МЕТОДЫ ДИФЕРЕНЦИАЦИИ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В РАЗНОУРОВНЕВЫХ ГРУППАХ

Статья посвящена проблемам преподавания английского языка в разноуровневых группах. Особенное внимание уделено дифференциации обучения, тенденциозным, уровневым и классифицированным заданиям, позволяющим группе работать с одним текстом с учетом языковой компетенции студентов.

Ключевые слова: разноуровневые группы, дифференцированное обучение, тенденциозные задания, уровневые задания, классифицированные задания.

Постановка проблеми. Однією з нагальних та поширених проблем у викладанні англійської мови є підготовка та проведення практичних занять у різнорівневих групах з урахуванням особливостей усіх учасників навчального процесу. Відомий британський методист Джим Скрівенер стверджує, що кожен учень має індивідуальний діапазон рівнів й кожна група є різнорівневою [5, с. 69]. Ігнорування факту різнорівневості та орієнтація на середнього студента, як правило, не вирішує проблему і призводить до втрати інтересу як з боку тих, хто над рівнем так і під ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вітчизняні та зарубіжні науковці серед яких Є. С. Полат, О. В. Яновицька, Н. Ю. Сидореко, Л. Ф. Пашко, Джим Скрівенер, Пенні Ур та інші присвятили свої наукові праці проблемі викладання в різнорівневих групах. Значний внесок у висвітлення проблемних аспектів диференціації навчального процесу здійснили методисти викладання іноземної мови: Н. М. Філіпова, Н. В. Ягельська, Л. І. Богатикова, С. С. Коломієць, Дж. Белл, Г. Ріглі, Г. Гут, П. Скеган, Б. Баулер, С. Пармінтер, Б. Кофі, Т. Хатчінсон та А. Вотерс, П. Робінсон, П. Стрвенс, Т. Дадлі-Еванс та ін.

Мета статті – проаналізувати методи і прийоми ефективного навчання англійської мови в різнорівневих групах у процесі викладання іноземних мов у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Оскільки студенти в усіх групах вивчення англійської мови мають різний рівень мовленнєвої компетенції та сформованості навичок читання, аудіювання, письма та усного мовлення, то всі групи можна вважати до певної міри різнорівневими [1]. Інші науковці вбачають різнорівневості у наявності у групі студентів з різними рівнями володіння мовою від початкового А1 до просунутого С1. Окрім того, значну роль у процесі оволодіння мовою відіграють попередній досвід навчання, отриманий студентом, його індивідуальні особливості, мотивація, цілі, знання інших мов, стать, вік, інтереси, зрілість, кругозір, здібності, стиль навчання, тощо [7].

Визначення рівня володіння студентом іноземною мовою, його потреб, мотивації та цілей стає наріжним каменем у пошуках шляхів досягнення позитивних результатів навчання. Це можна зробити за допомогою стандартизованих тестів